

ALKOTMÁNYREVÍZIÓ ROMÁNIÁBAN

MOST, HOGY EURÓPA annyi állama szakított a múlttal, hagyta el régi kormányzati rendszerét és dobta sutba alkotmányát, Romániában szintén forrong az alkotmányos élet, szétágazó törekvések keresnek megoldást alkotmány és közélet között fennálló anomáliák megoldására.

Romániában most egy hetven év előtti alkotmány van érvényben, melyet 1866-ban a két fejedelemség egyesülésekor, a román állam létrejöttekor szerkesztettek, mikor Európában a liberális szellem virágzott. Belga mintára készült, valamiféle parlamenti kormányrendszer alapjait akarta megteremteni; lassankint törvénybe iktatták az általános választói jogot s a román politikusok azt akarták elhithetni magukkal és Európával, hogy Románia demokratikus ország, amelyben, mint az alkotmány mondja, „minden államhatalom forrása a nemzet”. De alkotmány és közjogi törvények, elvek és elméletek csak papíron maradtak s miután Európában mindenütt úgy van, Romániában is mindenki, minden párt követeli e papíralkotmány valamilyen módosítását.

Az az elmélet, hogy Romániában parlamenti kormányrendszer és demokrácia lenne, teljes képtelenség. Egy ország, amelyben a lakosság csaknem hatvan százaléka írástudatlan; amelyben a törvényhozási választások egy soha nem látott korrupció és erőszakosság mellett folynak le; ahol a választások eredményét egy prémiumos rendszer teljesen meghamisítja s a kormányok nem a népképviselő hangulata nyomán változnak, jönnek és buknak meg: ott a népakarat megnyilatkozásáról, demokráciáról, parlamenti kormányzatnak még látszatáról sem lehet szó. Amikor tehát közvélemény és pártok alkotmányrevízióról beszélnek, azt talán úgy lehetne felfogni, hogy az érvényesülni sohasem tudott alkotmányt az élethez kapcsolt alkotmánnyal akarják helyettesíteni.

AZ ALKOTMÁNYREVÍZIÓ kérdése természetesen az elnyomott vagy kormányképtelen ellenzéki pártok körében merült fel. A Néppárt, amely csak kétszer és mindkétszer rövid ideig volt kormányon, régtől fogva hirdette az alkotmányrevízió szükségességét. Vezére, Averescu tábornok, aki valaha nagy népszerűségnek örvendett, elkopott hírnevét politikai szerepléssel akarja kifényesíteni s minden évben cikksorozatokat közöl a párt hivatalos lapjában, az „Indreptarea”-

ban és a tőle megszokott hozzá nem értéssel ír alkotmány- és közjogi kérdésekről, amelyekről csak kuriózum kedvéért vesz tudomást a közvélemény. De az akciót, úgy látszik, maga a párt sem veszi komolyan. Mikor ez év májusában a párt egybeolvadt a Gheorghe Bratianu vezetése alatt álló, pár évvel ezelőtt a nagy liberális pártból kivált „nemzeti liberális“ párttöredékekkel, elfelejtették, hogy ott volt az alkalom pártcélul kitűzni az alkotmány módosítását. Ellenkezőleg, „az alkotmány szellemének megvédése“ céljából emeltek az új párt, a „frontul constitutională“ köré „ércfalat“.

KÉT HÓNAP MÚLVA, ez év július végén, két másik párt, Goga „nemzeti agrár pártjának“ és Cuza „keresztény nemzeti védelmi ligájának“ fúziója folytán jött létre lassúban egy új párt, a „nemzeti keresztény párt“.

Az új párt cégérét a két vezér alakja képezte: heves nacionalista és fékezhetetlen antiszemita mindkettő és mindketten, Cuza is, Goga is folyton követelték az alkotmány módosítását.

Goga a nemzeti feltámadás lángoló prófétája és költője volt; Cuza hírnév nélküli iassi egyetemi tanár, semmi más, mint intranzigens nacionalista. Goga állhatatlan és sok párton volt: volt erdélyi nemzeti párti, Averescu mellett néppárti és kormányában belügyminiszter, utoljára saját agrárpártjának vezére; Cuza öröktől fogva csak antiszemita nacionalista volt, a LÁNC, a „Liga Apărării Națională Creștine“ megalapítója és vezére. Egy cikkben, melyet Cuza az egyesülés után közölt Goga lapjában, a Tara Noastră“-ban, ezt írja: „Hogy ki Goga a román nép számára, azt elbeszéli élete; elmondják írásai, hatalmas beszédei, amelyekben a legtisztább román nacionalizmus rezeg. Hogy ki voltam én? Azt kevésbé tudják: voltam ötven éven keresztül az a meggyőződéses, harcias nacionalista, aki vagyok változatlanul ma.“¹

Az új párt programot adott. Az eddigi pártoknak — írta szintén Cuza, pár héttel később — nincs „elméleti doktrínájuk“. „Programmja minden pártnak van, de nincs tudományos tana: doctrina științifică.“ Ezért mennek azok a pártok össze-vissza; azokban a politikusok egyéni érdeke dominál, nem a sokaság, nem a köz érdeke; ezért nem bírnak az erkölcsi és anyagi nyomorúságból kivezető utat találni. S ezért erkölcsi szükségesség, hogy az új, nemzeti keresztény párt kerüljön kormányra. A pártnak „tudományos alapelve“ nem egyéb, mint Goga régi jelmondata: Románia a románoké! Hogy ez megvalósulhasson, szükséges az alkotmány olyan módosítása, amely megalkuvás nélkül biztosítja az állam felépítésében a nemzeti eszmét, az erkölcsi megújítást a társadalomban és az autoritás elvének érvényesülését az állam szervezetében. Ennek elérése végett szükséges a törvényhozó testület átalakítása; a kormányzat románná és becsületessé tévése; a sajtó megrendszabályozása; a miniszteri felelősség súlyosabbá tétele; a halálbüntetés visszaállítása stb.

Minket mindennél jobban érdekel, hogy a program úgy az állam minden tevékenységénél, mint minden magánvállalat körében az alkalmazottak tekintetében a nemzeti arányszám szigorú megtartását köve-

¹ Tara Noastră, 1935 július 21.

teli, sőt némely kormányzati ágat kizárólag a románság számára kíván fenntartani.

A nemzeti kisebbségek tekintetében különbséget tesz azok között a kisebbségek között, amelyek Nagyrománia megalapítása óta beilleszkedtek a nemzeti állam eszméinek keretei közé és azok között, amelyeknek fajtestvérei Romániával határosán nemzeti államot alkotnak. Az előbbiek megbízhatók, az utóbbiak nem. Az előbbiek számbeli arányuknak megfelelően hivatalt viselhetnek; az utóbbiak ellenben némely állami intézménynél, a szabad foglalkozásoknál, iparban, kereskedelemben kaphatnak ugyan számuknak megfelelő alkalmazást, de hadseregből, igazságszolgáltatásból, közigazgatásból, amelyek az igazi románok számára fenntartott helyek, teljesen ki lesznek zárva. A harmadik csoport volna a zsidóság, amellyel szemben az „állam kötelessége, hogy a románságot megvédje“. Követeli a program a békeszerződések aláírása óta megadott állampolgárságok felülvizsgálatát; követeli, hogy a nemzetiségi vidékeken nagyszabású román telepítés történjék és különös gondot fordítson az állam a városok elrománosítására. A program tehát három kategóriát állít fel: a lojális kisebbségeket, amilyenek valószínűleg egyedül a németiség tekinthető; a kifelé, az állam határain túl tendáló kisebbségeket, amilyen volna a magyar, bolgár, ukrán és a többi és végül a zsidó, amelynek nem akar helyet juttatni az állam keretében.

Az egyesületi gyűlés után az új párt tagjai a iassi székesegyházba vonultak s a két vezér ott Isten színe előtt fogadalmat tett egymásnak, hogy soha el nem múló örök hűséggel fognak viseltetni egymás iránt. Ez történt július végén s amikor ma, szeptember közepén, e sorokat írjuk, híre jár, hogy a két vezér nem bír megférti, a párt tagjai marakodnak s nemsokára bekövetkezik a bomlás.

E pártban — ha fennállana — elveit illetőleg helyet foglalhatna Vajda Sándor „román front“ nevű alakulata is, amely ma még nem szervezkedett párttá s valószínűleg nem is fog azzá szervezkedni tudni, de nacionalizmusa, kisebbségellenessége és antiszemitizmusa abba a pártba predesztinálná—csak hogy akkor kettő helyett három vezére volna a pártnak és a két erdélyi, Vajda és Goga, soha sem fogja magát egymásnak, Vajda Gogának, Goga Vajdának alárendelni, még kevésbé akármelyikük Cuzának.

Ilyen nacionalista, hazafias párt különben Romániában az utóbbi időben úgy tenyészik, mint a gomba. Stefan Tătărescu ezredesnek, a miniszterelnök öccsének van egypár emberből álló nemzeti szocialista pártja, de egyelőre folyton változó című lapját sem bírta fenntartani. Van Zamfir Apostolnak egy „Tűzkereszt“ nevű és Tiberiu Rebreanunak Erdélyben egy ifjúsági nacionalista alakulata. Talán legzajosabb közöttük Cantacuzino tábornok hangzatos „Tótul pentru tara“, minden a hazáért nevű pártja, amelynek már programja is ezzel a nagyszerű frázissal kezdődik: „A párt tagjai feladatukul tűzik és velem együtt megesküsznek arra, hogy a lövészárkok óráinak kitarásával minden ellenféllel és ellentéttel szemben teljesítjük kötelességünket“. A feladatok pedig a következők. Szellemi téren: a román nép erkölcsi felemelése becsület, méltóság, rend, munkaszeretet, Istenbe

vetett hit; nemzeti téren: Románia védelme a ráeselkedő külső és belső veszedelmekkel szemben; társadalmi téren: igazság és kenyér mindazok számára, akik dolgoznak; nemzetközi téren: béke és jó viszony mindazokkal, akik elismerik Románia határait és szabad állami életünk minden jogát.

MINDEZEK AZ ALKOTMÁNYMÓDOSÍTÁSI tervek inkább csak azért születtek, hogy pártprogramok cícomái legyenek. Mindegyiknek csak kendőzetlen nacionalizmusa új, de azt, a kisebbségek tönkretételét, felesleges kodifikálni: pusztításuk egyszerűbb és a külfölddel szemben könnyebben letagadható, ha törvényes alap nélkül, közigazgatási úton történik.

Egy párt van Romániában, a „nemzeti parasztpárt“, mely az utóbbi időben komolyan foglalkozott az állami és alkotmányos életnek új alapokra való fektetésével és részletes programba foglalta a „paraszt állam“ szervezésének feltételeit.

E folyóirat megemlékezett már arról, hogy az 1926-ban a régi erdélyi román nemzeti pártból és a regát-besszarábiai parasztpárt egyesüléséből létrejött nemzeti parasztpárt milyen viszonyban volt a föld népével. Az erdélyi nemzeti párt természetesen nem is támaszkodhatott más rétegre, mint a román parasztságra, de jóllehet magát liberálisnak szerette tekinteni, inkább egy konzervatív polgári párt volt; vezéreit, Maniut, Vajdát, Pop-Csicsót, Goldist semmiképpen sem lehetett radikalizmussal vádolni. Akik 1848-at és Barnutiut akarják a mai parasztmozgalom őseiül feltüntetni, inkább a magyar jobbágyfelszabadításra gondolhatnának. Más volt a regát-besszarábiai parasztpárt, amely egy csaknem kommunista színezetű, inkább agrárproletár, mint kisgazdapárt volt. De bár ez is szeret a háború előtti Dobrogeanu-Ghereára, Coşbuc „Földét akarunk“ című versére, az 1907-iki paraszt-lázadásra hivatkozni, a párt tényleg a háború szülötte. Nem egy ember alapította, — írta nemrég egyik román lap — „önmagától, természetesen, spontán ugrott ki a lövészárkokból és később a falvakból. Létrejött természetes következménye volt az általános választójognak és a paraszt földhöz juttatásának“.¹ Vezérei itt-ott bukkantak fel, Mihalache, Stere, Lupu, Madgearu és úgy, mint az erdélyi nemzeti párt, heroikus harcot vívtak a régi rendszer ellen. 1926-ban is a két pártot nem elvek, nem a paraszt szeretete, hanem a liberális párt nyomasztó uralma elleni küzdés hozta össze. Az új „nemzeti parasztpárt“ 1926 őszén Isten tudja hány pontból álló programot adott s volt abban szó az „agrikultúráról“, de a parasztságnak nem jutott privilegizált hely benne. A két pártot — írta az erdélyi nemzeti párti Patria — „egy a jogra, törvényességre, alkotmányosságra és becsületességre épített kormányzati rendszer megvalósításának szüksége“ hozta össze s „az összes termelő osztályok szolidaritásáról“ beszél, de nem a parasztról, mint az állami élet alapjáról.² A párt évek hosszú során át Maniu nyugateurópai vezetése alatt állt s 1928-ban az ő miniszterelnöksége alatt jutott kormányra; csak miután megtörtént Maniu összekülön-

¹ Adevénij 1934 december 20.

² Patria, 1926 október 12.

bözése Vajda Sándorral, aminek következtében mind ők ketten, mind a párt és maga az erdélyiség háttérbe szorult, vette át a vezető szerepet a parasztpárthoz tartozott topolovai néptanító, Mihalache és a párt parasztpárti radikális szárnya. Addig, míg az erdélyiek voltak előtérben, programjukban is az ő regátellenes regionalizmusuk, autonómiára való törekvésük dominált, ami kevésbé érdekelte a parasztpártiakat; most, hogy Maniu visszavonult, Mihalacheval felülkerekedett a regatbessarábiai befolyás, ők vették kezükbe a programcsinálást és előtérbe került a „parasztállam“.

AZ ELMÚLT 1934. év folyamán a nemzeti parasztpárt számtalan gyűlést tartott, melyeken fáradhatatlanul vett részt Mihalache és fejtegette ki fokozatosan a „parasztállam“ tervét és programját, összefüggően először talán Aradon július elején; azelőtt csak „paraszt demokráciáról“ beszélt. Az erdélyi vezérek nem igen vettek részt e gyűléseken; Maniu Badacsonyban ük s ha meg is jelent, nem beszélt parasztállamról, Vajdát pedig saját numerus valachicusa foglalta el. A népség, persze, lelkesült s a párt végrehajtóbizottsága megbízást kapott, hogy az új koncepció alapján készítsen új pártprogramot. A program ez év (1935) februárjára elkészült: áll egy 104 oldalnyi könyvben tizenegy fejezetből és meg nem számlált pontokból s azóta már teméntelen beszéd és újságcikk, dicséret és támadás hangzott el körülötte, folyóiratok keletkeztek, könyvek íródtak¹ s a kérdés irodalma alig áttekinthető. A kinyomtatott programnak van egy elméleti bevezetése s tervét hitelesen kifejtette Mihalache egy, a kisenevi „Institutul social român“ keretében tartott előadásában s e kettőnek az alapján összefoglalható az országot mentő új programm.²

A tárgy, amivel pártelnök és pártprogramul foglalkozik, a „szolidáris kooperatív nemzeti parasztállam“, röviden: „parasztállam“.

Mikor 1926-ban megalakult az egyesült nemzeti parasztpárt, — írja a program bevezetése — még lehető volt a párt céljait a politikai és gazdasági liberalizmus típusára szabni. De a liberalizmus ma már mind szellemi, mind anyagi téren megbukott s államot és társadalmat nem lehet szabadságra és individualista fogalmakra, hanem összefonódásra, szolidaritásra, kooperációra kell felépíteni. Ma már nincs termelési szabadság, nincs munka- és áruforgalmi szabadság. Az országok elzárkóznak egymástól, munka és árubehozatal elé akadályokat emelnek; odavan a liberális állam jellemző vonása: a szabad verseny és szabad forgalom s nekünk akár tetszik, akár nem, haladnunk kell az új úton.

A liberális államrendszer helyébe az orosz szovjetrendszer és a fasiszta állam jöttét említi. Romániának is új életformát kell adni, de az nem lehet sem szovjet, sem faszizmus, sem hitlerizmus. Romániának a maga 70—'80 százalékos kiserőműves lakosságához illő gazdasági rendszer s e rendszeren felépülő állam kell. Gazdasági téren egy állam nem nélkülözheti sem az individuális, sem a kooperációs tevé-

¹ Ez év tavasza óta Bukarestben Jelenik meg az „Ideea (ărănista“ és Kolozsvárit a „Tara de maine“ című, paraszt ideológiát képviselő folyóirat. A könyvirodalomból felemlítjük Sterian Dumbravá: Statul țărănesc című 244 oldalas könyvét.

² A pártprogramul: „Programul partidul national-țărănesc“ cím alatt jelent meg.

kenységet, de az előbbit az állam beavatkozása kell, hogy korlátok között tartsa. Az állam nem „unilineáris“, hanem „pluralista“ és a gazdasági tevékenységet három irányban: individuális, etatista és kooperációs irányban kell, hogy szabályozza. „Azt mondják“, — mondta előadásában Mihalache — „hogyan a parasztállam patriarkális állam lesz; vagy mondják, hogy szembehelyezi a falut a várossal. Egyik sem igaz. Mi a falu színvonalát a város színvonalára akarjuk emelni, de a kettő között nem lesz ellenségesség. A városok a kultúra és kicserélés központjai, de ha a falu szegény, nincs mit kicserélniök. Az állam gazdagsága a paraszt jólétén nyugszik s szegény paraszt üres iskolát, per nélkül való ügyvédet, klientéla nélküli orvost, nem fizetett hivatalnokokat jelent. Ha gazdag mezőgazdaságot teremtünk, kiterjedt ipar és kereskedelem követi.“ Ennek a kooperációnak a megteremtése az állam kötelessége. Ebben a fölépítésben a tőke csak „igazságos osztalékot“ kapna s a közvetítő és élősdű foglalkozások kiküszöböltetnének. S az államnak ez a közbelépése az összes közgazdasági tevékenységet nemcsak a nemzeti keretek között támogatná, hanem segítséget nyújtana nemzetközi viszonylatokban is.

E gazdasági megszervezés keretében kiterjedne az állam gondoskodása a nép egészségügyi, szellemi és politikai fejlődésére is; a gyakorlati, nemzeti nevelés a felnöttek otthonába és szántóföldjeire is elhatna. Mert Mihalache állama nemcsak „paraszt-“, hanem „nemzeti“ állam is.

„Tizennyolc millió lakosa van államunknak, közöttük legalább három millió kisebbségi“ — mondta Mihalache még első aradi beszédében. — „Mi ragaszkodunk nyelvünkhöz, öök a sajátjukhoz. Jól megélhetünk egymás mellett, ha belátjuk, hogy mind ugyanannak az országnak vagyunk gyermekei és mindnyájunk szeme Bukarest felé fordul. Ma minden ország nemzeti öntudatában él, Magyarország inkább, mint bármely más s mi nem akarunk a magyar, a német, a ruthén mögött maradni. Országhatáraink mindenki számára határok és senki sem szabad, hogy új geográfiát csináljon. Svájcban három egymás mellett élő nép beszél három különböző nyelven s mégis egységes nemzeti öntudatuk van. Micrt ne lehetne ez nálunk is? Meg kell hogy értsék ezt kisebbségeink. Soviniszta kisebbségi politika román sovinizmust szül: ami ma nem létezik.“ S egy más alkalommal így folytatta: „Kétféle nacionalizmus van: a lármás, parádés és egy szerény, de mély nacionalizmus, az, ami a mienk.“ És egy még másik alkalommal ezt mondta: „A román paraszt nem szereti a terméketlen nacionalizmust; nem dicsekszik, hogy „a románnak hét élete van!“, hanem szereti földjét, hazáját, amelyet majd izzadságával, majd vérével öntöz s izeni mint Coşbuc haldokló katonája bajtársának; Csókold meg helyettem is hazánk földjét!“

Ezeknek az egészen szépen hangzó kijelentéseknek a nyomában a program utolsó szakasza a következőket tartalmazza:

1. A nemzeti parasztpárt nézete szerint a román és a kisebbségi parasztság békés és harmonikus együttélésének példájára, a méltanyosság szellemében és az állam érdekében tiszteletben kell tartani az ország minden kisebbségének nyelvét, hitét és nemzetiségét.

A nemzeti parasztpárt azt véli, hogy túl a faji különbségeken, többségi és kisebbségi népeknek őszintén egyesülniük kell a haza szeretetében és védelmében.

2. E cél érdekében a nemzeti parasztpárt, bízva a politikai és polgári szabadság és egyenlőség elvében, tekintet nélkül fajra, vallásra és nyelvre, meg van győződve, hogy a kisebbségekkel való bánásnak és jogaik tiszteletben való tartásának alapjait azok a nemzetközi szerződések képezik, melyeket Románia aláírásával látott volt el.

(Itt a külföldi román kisebbségek védelmére vonatkozó óhajtasok következnek.)

3. A nemzeti parasztpárt kötelességének tartja, hogy megfelelően a nemzetközi szerződéseknek, istentisztelet és oktatás terén tiszteletben tartsa a kisebbségi nyelvek használatát. E célból a kisebbségi papság és tanítótestület anyagi helyzetének könnyítése céljából hajlandó pénzügyi segítséget nyújtani, hogy állapotukon az állami pénzügyek keretei között társadalmi és kulturális helyzetüknek megfelelően segítsen.

4. Azon elemek kiképzése céljából, melyek kisebbségi területek közgazgatásának szolgálatába készülnek lépni, kész a románnyelvű állami középiskolák keretében kisebbségi nyelvi és irodalmi tanszékeket szervezni, hogy így a fajok kulturális és szellemi közeledését előmozdítsa. Hasonlóan gondoskodni fog a kisebbségi férfi és női tanítói személyzet kiképzéséről.

5. Különös gondot fog fordítani az elnemzetietlenített román elemek visszarománosításának kérdésére.

Mindez szépen hangzik és emlénkünkbe idézi a gyulafehérvári rezolúciókat, melyeket 17 évvel ezelőtt a párt egyik fele, a nemzeti párt alkotott. Csak az ötödik pont aggodalmas, mely teret enged névelemzésnek, faji eredet kutatásának és kételyeket kelt az előző pontok őszintesége iránt. Ha a nemzeti parasztpárt majd kormányra jut, — amiben Mihalache annyira bízunk — meglátjuk, hogy mit és mennyit csinálnak? vájjon kisebbségi törvénybe iktatják-e e programra részleteit, amelyek így csak keretet képezhetnek.

EGY ISMERTETÉSBEN, melyet Costachescu professzor, a nemzeti parasztpárt volt közoktatási minisztere írt a parasztállamról, a végén azt kérdi: „Miben fog tulajdonképpen a parasztállam alkotmánya különbözni a mai alkotmánytól?“ s azt mondja: „Mondhatom, nem sokban... kevés betűben, de különbözni fog szellemben és végrehajtásban.“

De ha alkotmány és alkotmány alig különbözik, mi szükség van a sokpontú programra?

Még mielőtt a program februárban létrejött volna, az elmúlt év végén Maniu kolozsvári lapja, a „Románia Nouă“ vezércikket írt „Parasztállam vagy román állam?“ címen. A cikk lényege is ugyanaz a kérdés, amit Costachescu vetett fel: mi szükség van a parasztállamra s ha van szükség valami változásra, miért legyen az „paraszt“ állam s miért nem „stat romănesc“? Elbeszéli a lap, hogy a háború végén, mikor semmi szükség sem volt új pártokra, az akkor népszerű Avarescu tábornok megalapította a „népligát“. Mindenki kérdezte: miért, kinek a javára, ki ellen? Nem tudta senki, programot se adott, mindenki csak a tábornokot ismerte, senki sem kiáltotta: „Éljen a liga!“, hanem „Trăiesca Averescu!“ és „Jos Brătiănu!“ le Brătianuval. Így van ez ma is. Nem elvről, hanem személyről, Mihalacheról van szó. Miért kell parasztállamot szervezni? Miért nem elég a „román“ állam? A mi ideálunk — írja a lap — nem a parasztállam, sem nem az ipari,

a kereskedő, rendőr, fasiszta vagy frontharcos állam, hanem a „román állam“.

Nálunk a „paraszt“ jelent egy kis individuumot, aki az állam támogatásával megműveli földjét s nem kíván egyebet, mint az ország többi polgára; a dolgos paraszt csak azt kívánja, amit a kereskedő, az iparos: hogy legyen meg szerzési és megélhetési lehetősége. Vájjon megoldódik-e ez a probléma, ha ma kijelentjük, hogy ezután nem polgári, hanem parasztállamban élünk? Emberekre van szükségünk, — írja a lap — különösen arra, hogy a normális kormányzat akadályait elhárítsuk — nem parasztállamra.

Cuzának más kifogása volt az új program ellen. „A nemzeti parasztpárt“, írta lapjában, az „Apărărea nationala“-ban — „valami úgynevezett parasztállammal állott elő, amit nemzeti államnak akar tekinteni, amelyet mi együtt alkotnánk a zsidókkal. Tulajdonképpen azonban a zsidók védelmére szolgálna, amelyben a zsidóknak ugyanannyi joguk volna, mint az autochton román népnek.“

Goga lapja, a „Tara Noastră“ egész logikai dedukciót alkot, hogy kimutassa, hogy ha a parasztállam egyenlő a nemzeti állammal, akkor azért nem szükséges, mert felesleges; ha pedig nem egyenlő azzal, akkor azért nem, mm Románia részére csak a „nemzeti állam“ lehet megoldás.

Egészen más képet mutat az a kritika, melynek nyomán ezt a „Curentul“ ellenzi. „Mielőtt parasztállamról beszélénk“, — írja szerkesztője, Pamfil Seicaru — nézzük meg a paraszt gazdasági helyzetét, azt orvosoljuk. A mi parasztunk ma is a patriarchális kor feltételei között él. Egy parasztnak, aki alig kilencven napot dolgozik egy évben, kezébe nyomhatunk irodalmat, de nem fogjuk ellenállóvá tenni a mai termelési viszonyok erőivel szemben. Valljuk meg már egyszer bátran, tegyük félre már azt a nem őszinte, konvencionális feltevést, mintha a román paraszt dolgos ura volna barázdájának. A földosztás nem járt azzal az eredménnyel, amit vártunk tőle. Mióta a parasztot az általa munkált föld tulajdonosává tettük, azt nem dolgozza azzal a szeretettel, amit a föld érdemel. Parasztállam! Nekünk mindegy, mi csak azt akarjuk, hogy lényeges eleme, a paraszt, ugyanazt a munkakedvet és szorgalmat mutassa, mint a francia, belga, holland, német vagy dán paraszt s ne festői, orientális tunyaságban jelenjék meg. Parasztállam? Ha ez csak agitációs, választási jelszó, akkor nem szorul kommentárra; ha azonban jobb sorsot akar biztosítani a paraszt számára, akkor ne kezelje azt egyszerű választási eszközként, hanem alakítsa át életét, nyújtson neki más, emberi életet.“¹

MINDEZ AZ ALKOTMÁNYMÓDOSÍTÁSI TERV a kisebb és nagyobb ellenzéki pártok köréből merült fel és került jobban vagy kevésbé körvonalazva a nyilvánosság elé. De mögöttük két jelenség lappang a háttérben: egyik a diktatúra kérdése, másik a jelenleg uralmon lévő liberális párt és kormány állásfoglalása az alkotmányváltoztatással szemben.

E folyóirat több alkalommal említette, hogy Románia melegágya a diktatúrának s a legtöbb nacionalista vezér fejében ott lappang a

¹ Curentul, 1935 május 31.

diktatúra lehetőségének gondolata. Vajda Sándor, — bár tagadja — Goga, Cuza bizonyosan nem idegenkednének tőle, feltéve, hogy ők maguk valószínűleg meg azt. De nyíltan nem vallják be, legtöbbször azt is tagadják, hogy fejükben jár. őszintén és álszemérem nélkül csak Mihail Manoilescu volt miniszter és bankkormányzó foglalt állást a diktatúra mellett.¹

A román politikai életnek még megmaradt liberális töredékei és az ú. n. „sărindari“, zsidó kézben lévő sajtó természetesen ijedten tiltakozik minden diktatórikus törekvés ellen. Ez év áprilisában Jorga a szenátusban interpellálta a miniszterelnököt, vajjon lesz-e alkotmánymódosítás és lesz-e diktatúra?

Tătărescu így felelt: „Az interpelláló nagyon jól tudja, hogy az alkotmánymódosítás iránti kezdeményezés alkotmányunk értelmében a koronát vagy a törvényhozás két házát illeti, tehát csak e két helyről kiinduló mozgalom törvényes. Amíg mi ülünk e padokon és vagyunk felelősek az ország ügyeinek viteléért, bárholonnan jöjjön is bármiféle kalandos akció az államalkotmány alapjainak felforgatása végett, szembe fogja magát találni ezzel a lebíráthatatlan, szilárd akadállyal. Alkotmányunkat se az utca, se a kávéház nem változtathatja meg.“ Aztán így folytatta: „Én is azok közé tartozom, akik azt hiszik, hogy az állam jelenlegi alakjai nem felelnek meg az új viszonyoknak és új formák után kell nézni. Nehány országban diktatúrával próbálkoznak és régi formákhoz tértek vissza. De a régi formák nem tarthatók fenn s a diktatúrák nem járnak azzal az eredménnyel, melyet tőlük vártak.“

E kissé homályos formulázásból talán az vehető ki, hogy Tătărescuban van hajlandóság alkotmányreformra, ha az tőle indul ki, ellenben nincs diktatúrára törvényes formában. Mindkét felelet mögött ott lappang a román alkotmányos élet jellege. Mért volna szükség alkotmányrevízióra, diktatúrára, holott alkotmánnyal és törvénnyel senki sem törődik, rendelkezéseit senki sem hajtja végre és a kormány kormányoz alkotmányosan, ha tetszik, legtöbbször azonban diktatórikusan, mert ezt jobban szereti. „Alkotmánymódosításról beszélnek?“ — kérdezte a nyáron az „Adevérul“. — „Hol? egy országban, amelyben az alkotmányt soha tiszteletben nem tartották, soha őszintén nem alkalmazták!“ És nagyszerűen jellemezte, hogy mit ér az alkotmány most, a nyáron Vajda Sándor, aki maga is többször volt miniszter és miniszterelnök: „1923-ban mi, a nemzeti párt, úgy határoztuk, — mondta a Tempo című lapnak — hogy nem ismerjük el az alkotmányt.² Kontra parlamentet tartottunk, aztán magam olvastam fel az ellenzék deklarációját, hogy szemünkben ez az alkotmány semmis és nemlétező... Mégis mi voltunk azok, akik a régenstanács kamarillájának udvaroltunk, hogy valamiképpen uralomra kerülhessünk. Aztán megjelentünk a király előtt és szépen sorba állva, letettük a semmis alkotmányra az esküt. Megkérdeztem egy jogászt (Maniu

¹ Lásd a Magyar Szemle ez évi júniusi számában a „Numerus valachicus“ című cikkben, 197. lapon. Manoilescu azóta román nyelvű „Romania, stat corporativ“ című könyvében kívül egy francia munkát is adott ki: „Le sicde de corporatisme.“

² 1923-ban, az egyesülés után alkotmányrevízió volt, de a rettenetes korrupcióval és terrortal választott parlamentnek és az általa megszavazott alkotmánynak a törvényességét az erdélyi nemzeti párt, Maniuék, Vajdáék nem ismerték el.

vájjon? kérdi a lap), hogy hamis esküt tettünk-e le vagy opportunisták vagyunk? Azt felelte: Jogilag nem ismerjük el az alkotmányt, de tényleg... A mi alkotmányunk — fejezte be a volt miniszterelnök — csak urnalopást, csendőrt és verekedést jelent.“

A napokban az egyik erősen jobboldali lap lepattantotta a titkot, hogy csakugyan a kormány is készít alkotmánymódosító javaslatot s részleteket közölt belőle. A módosítások állítólag a legutolsó lengyel alkotmány példáját követik és az alkotmányt autoritativ elveken építi fej. Állítólag, ismétlem, a javaslat eltörli a ma fennálló prémiumos választási rendszert, csökkenti a választói kerületek számát és a jelöltektől egyetemi végzettséget kíván; a szenátus egy része kinevezett szakemberekből állna és a belügyi, hadügyi, pénzügyi és külügyi kérdések kivonatnának a törvényhozás hatásköréből. Kevesebb a régi horvát alkotmánynál! Ha ez létrejön és mindenesetre létrejön, ha az uralkodó akarja, akkor népképviselő és parlament merő komédia marad. De a helyzetet, ismétljük, ez sem fogja megváltoztatni: Romániában sohasem volt alkotmányos élet, ott mindig valaki, uralkodó, vagy Bratianu diktatorkodott.

Most, július végén, II. Károly nyilatkozatot adott az „Associated Press“ útján.

„Ha más uralkodók vagy politikai vezetők példáját akarnám követni, — mondta — könnyen lehetnék Románia diktátora. De a románok nem akarnak autokráciát vagy zsarnokságot. Romániában sohasem lesz diktatúra ... Mikor visszatértem, egymással veszekedő pártokat találtam, a hatalmat három régens gyakorolta, de azok nem láthatták el az igazi uralkodói jogkört. Ma csak egy döntőbíró van s az én vagyok. Az én kezemben összpontosul a hatalom.“

Ha ez nem az, mi hát akkor a diktatúra?

SZÁSZ ZSOMBOR